

Impact Factor-7.675 (SJIF)

ISSUE No-(CCCXVIII) 318 (C)

ISSN-2250-0000

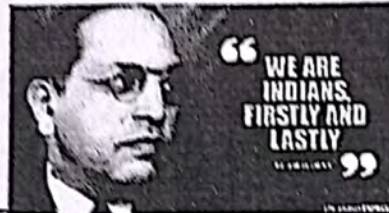
September-2021

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director

Editor
Dr. Pramod S. Meshram
I/c Principal.

56	Annihilation of Caste System in India: A Perspective of Dr. B. R. Ambedkar Dr. Nisargandh Prabhakar	228
57	Dr. Ambedkar's Vision For Uniform Education In India Dr. Prem Bhagwan Acharya	232
58	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर दलित चळवळीचे प्रेरणास्रोत मनिष आत्माराम आवसरमोल	236
59	स्त्री स्वातंत्र्याचे उद्गाते बाबासाहेब प्रा. ड. शर्मिला बाळासाहेब घाटगे	238
60	आंबेडकरवादी मातंग लेखिका शकुंतला वायदंडे प्रा. डॉ. शरद गायकवाड	243
61	बहिष्कृत भारतकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विकास गवई	247
62	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नियोजन व समाजकल्याण विषयक विचार प्रा. डॉ.तरोडे विजय लक्ष्मण	252
63	मानवी स्वातंत्र्याचे कैवारी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रा. डॉ. वसुमती पी. पाटील	255
64	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचा मुस्लीम मराठी कवितेवरील प्रभाव प्रा. वंदना सांडूराव पाटील	258
65	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे स्त्री विषयक विचार प्रा.श्री.वैभव नानासाहेब कांबळे	264
66	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कामगार विषयक विचार आणि कार्य प्रा. सुनिल भालेराव पाटील	268
67	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांची जातीअंताची चळवळ सिध्दार्थ विठ्ठलराव मस्के	273
68	महिला उध्दाराचे पुरस्कर्ते - डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर डॉ. शुभांगी एस्. माने	276
69	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचा दलित साहित्यावरील प्रभाव भूषण प्रदीपकुमार देशमुख /डॉ. वंदना स. भोयर	281
70	आंबेडकरवादी स्वकथन : आठवणीचे पक्षी डॉ. शिवराज काचे	285

PRINCIPAL
T.S.S.'s Smt V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desate Science College
Sakri, Tal Sakri, Dist. Dhule

मानवी स्वातंत्र्याचे कैवारी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

प्रा. डॉ. वसुमती पी. पाटील

मराठी विभाग प्रमुख, व्ही. यु. पाटील कला व कै. डॉ. सी. एम. देसलेविज्ञान महाविद्यालय,
साक्री जि. धुळे

असामान्य, दूरदर्शी बुद्धिमत्ताच्या सामर्थ्यावर जग आकलन करणारे व अतुलनीय व्यक्तिमत्व असलेले डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर होय. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शिक्षण वेगवेगळ्या क्षेत्रातील देश-विदेशातील पदव्या, पत्रकारिता, प्रवास, पत्रव्यवहाराने त्यांनी टिकवून ठेवलेला प्रचंड लोकसंग्रह यातून त्यांचा ज्ञानप्राप्ती बाबतचा दृष्टिकोन दिसून येतो. कोणते ही हक्क मिळवून घेण्यासाठी संघर्ष करण्याची त्यांची तयारी ही त्यांना अनुभववातून प्राप्त झालेली होती, त्या अनुषंगाने त्यांनी घेतलेल्या अगणित सभा, संमलेने, चर्चा, संवाद, मोर्चे, सत्याग्रह, चळवळी यांमधून त्यांनी जी काही भाषणे केली आहेत त्यांचा सार परिवर्तनाच्या उज्वल प्रकाशाकडे नेणारा आहे. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता व विज्ञाननिष्ठा हे त्यांचे अत्यंत जिन्हाळ्याचे व चिंतनाचे विषय होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या या चिंतनामधूनच समग्र मानवकल्याणाचा आग्रह दिसून येतो. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ही केवळ एक व्यक्ती नसून प्रेरणादायी विचार आहे. सुप्त अवस्थेतील समाजाला जागृत करणारी ही प्रवाही विचारधारा आहे. राष्ट्रनिष्ठा आणि देशप्रेम हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या जीवनाचे अंग आणि कार्याचा अविभाज्य असा जणू भागच असून त्यादृष्टीने त्यांचे कार्य होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी राष्ट्रनिष्ठा बाबतीत एक महत्वपूर्ण विचार स्पष्ट केलेला दिसून येतो की, विविधतेतील एकता असे फक्त घोषणा देऊन चालणार नाही कारण राष्ट्र म्हणजेच एकात्मता, सर्व एक असणे. परंतु भारतातील फार मोठा जनसमूह हा जातीच्या आणि अस्पृश्यतेच्या नावाखाली वेगळा पडत असल्याने त्या वंचित जनसमूहाला बाबासाहेबांनी आपल्या विचार व कार्याने प्रेरित करून मुख्य प्रवाहात आणून मोठे कार्य केले आहे. त्यामागे त्यांनी राष्ट्रीय सन्मान आणि सामाजिक एकता या दोन गोष्टी महत्वपूर्ण मानल्या. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सदैव भाषावाद, जातिवाद आणि सांप्रदायिकता यांच्या विरुद्ध आवाज उठविलेला आहे. भारतीय संस्कृती विषयी आदर, अभिमान वाळगणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर भारताच्या इतिहासात एक महान व्यक्तिमत्व आहे.

भारत कृषीप्रधान देश आहे. औद्योगीकरणाकडे वाटचाल करणाऱ्या देशाचे शेतीशी अतूट नाते असावे असे त्यांचे मत होते. कारण शेतीमालावर प्रक्रिया करणारे उद्योग शेतकऱ्यांच्या, कामगार, शेतमजुरांच्या हितासाठी निर्माण करणे आवश्यक आहे. असे झाल्यास समान लाभ वाटणी होऊ शकते. शेतकऱ्यांच्या समस्या सोडवून त्यांना आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करण्याकडे त्यांचा कल होता. कृषीप्रधान देशामध्ये पाणी आणि विद्युत याचा पुरवठा समतोल असला पाहिजे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी खोत पध्दत नष्ट करण्यासंबंधीचे विधेयक आणले व शेतकऱ्यांच्या हिताचा, समान हक्काचा विचार केला. त्यामागे राष्ट्रीय एकात्मतेची भावना दडलेली दिसून येते. अभावग्रस्त समाजामध्ये हक्कांची जाणीव करून दिली.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्त्रियांचे होणारे शोषण व पीडित अवस्था हे केवळ तळागाळातील स्त्रियांचीच नाही तर उच्चवर्णीय स्त्रियांबाबतीत ही दिसून येते हे त्यांनी जाणले होते. स्त्रियांना या अवस्थेपासून मुक्तता देण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजेच कायदा होय. स्त्रियांमध्ये स्वाभिमान, प्रबोधन जागृत व्हावे यासाठी आणि स्त्रियांच्या प्रगतीसाठी कायदा किती उपयुक्त आहे हे त्यांनी आपल्या प्रबोधन पटवून दिले आहे. आपल्या भारत

देशात अनेक धार्मिक ग्रंथांनी मानवी जीवनाला दिशा देण्याचे नियंत्रण करण्याचे काम केले आहे. डॉ. बाबासाहेबांनी आपल्या भाषणांमध्ये स्त्रियांना मोलाचे मार्गदर्शन केलेले दिसून येते. त्यांच्या मतानुसार त्यांनी मुलींनी लग्नानंतर वैवाहिक जीवनात पतीसोबत मैत्रीपूर्ण व्यवहार करून प्रत्येक कार्यात सहकार्य करावे किंवा जर संसारात पत्नीला गुलामासारखी वागणूक मिळत असेल तर तिथे प्रतिकार, संघर्ष करून न्याय मिळवायला शिकले पाहिजे असा उपदेश केला आहे. ज्या समाजातील स्त्रियांची प्रगती झाली असेल तो समाज खरा प्रगतीशील असतो.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कायदेमंत्री झाले व त्यांनी घटनेची बांधणीच समता, स्वातंत्र्य, न्याय व बंधुता या चार मूलतत्त्वांवर केली. संविधानाच्या 14 व्या कलमात भारतीय व्यक्तीस कायद्याचे समान संरक्षण मिळावे. स्त्रीजीवनाच्या बाबतीत एक बाब म्हणजे लिंगभेदाच्या नावावर आज ही अत्याचार होतांना दिसतात. त्याचबरोबर शिक्षणाचा अधिकार देखील स्त्रियांना नाकारलेला होता. परंतु डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या संविधान समतेच्या आधारावर विकासाची समान संधी मिळाल्यामुळे शिक्षणच नाही तर अर्थार्जन, स्वावलंबन, सशक्तीकरण या सर्व बाबतीत महिलांची आगेकूच ठरली. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना स्त्रियांची अवस्था अस्वस्थ करित असे. स्त्रीचे परावलंबित्व त्यांना सहन होत नसे. त्यासाठी त्यांनी स्वतःचे सर्व पांडित्य पणाला लावून, प्रकृती अस्वस्थ असूनही हिंदू कोड बिलाचे काम हाती घेतले कारण त्यांना ठाम विश्वास होता की त्यामुळे स्त्री-पुरूष समानता प्रस्थापित होईल त्यासाठी जुन्या कायदांची संहिता आधी बदलली पाहिजे व ती स्त्री केंद्री बनविली पाहिजे. असा उदात्त हेतू त्यामागे होता. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या या उदात्त हेतूमुळेच महिला आज भारतात स्वतःच्या मुक्तीचा मार्ग कायद्याची शिदोरी घेऊन पुढची वाटचाल करित आहेत. एका अर्थाने स्त्रियांच्या उत्थानात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान अतुलनीय आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी लोकशाही आणि लोकशाहीची मूल्ये यांचे महत्व पटवून देतांना मतदानाचा अधिकार देशातील सर्वच वर्गांना मिळाला पाहिजे. यावर राष्ट्राचे भवितव्य ठरत असते असे नमूद केले होते. डॉ. बाबासाहेबांनी मानवीय मूल्ये, संविधान, लोकतंत्र या बाबींवर सतत भर देत लोकशाही जोपासण्याचे महत्वपूर्ण राष्ट्रीय कार्य केले आहे. सामाजिक, राजकीय लोकशाहीचा आग्रह धरला. स्वातंत्र्य, समता व बंधुत्व या मानवी मूल्यांचा स्वीकार बौद्ध धर्माने केला आहे. नैतिक आचरण असलेला बौद्ध धर्म बाबासाहेबांनी स्वीकारला. त्यामागील भूमिका उदात्त आहे कारण बुद्ध धम्म हा जीवनाचा असा मार्ग दाखवितो की त्यामध्ये उच्च नीच भेद नाही, शोषण नाही, सदाचार, नैतिकता या गोष्टींना विशेष प्राधान्य दिले आहे. व्यक्ती, समाज, राष्ट्र आणि जगाला नैतिक मूल्यांचा पाठ देणारा व उन्नतीच्या मार्गावर घेऊन जाणारा हा जीवनमार्ग स्वीकारून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी सार्वभौम मूल्ये जपण्यासाठी प्रयत्न केले. कारण भारतीय समाजव्यवस्थेला समता, बंधुता व स्वातंत्र्याच्या पातळीवर आणून लोकशाहीला पोषक वातावरण त्यांना निर्माण करावयाचे होते. वास्तवतेच्या आधारावर त्यांनी आपले विचार, निष्ठा, प्रयत्न सतत जिवंत ठेवले त्यामुळेच इतिहासात त्यांच्या कार्यास तोड नाही. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे त्यांच्या कार्यामुळे नाकारलेल्या वर्गासाठी संजीवनी होते. त्यांच्या जीवनातील संघर्ष प्रत्येकासाठी प्रेरणादायी होता.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी देशाच्या उज्वल भवितव्यासाठी अथक प्रयत्न केले. प्रत्येक क्षेत्रात मग ते आर्थिक, राजकीय, सामाजिक, शैक्षणिक कोणतेही असो त्यांनी परिस्थितीचे योग्य विश्लेषण करून वैचारिक अधिष्ठान देऊन राष्ट्रीय एकात्मकता जपण्याचे अतुलनीय कार्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी केले आहे. लोकशाहीतील काही उणिवा डॉ. बाबासाहेबांनी दाखवून त्यामध्ये सुधारणा आवश्यक आहेत जसे की विभूति पूजा, जाती व्यवस्था, आर्थिक-सामाजिक न्यायाची आवश्यकता होय. त्यामुळे देशासाठी रक्ताचा शेवटचा थेंब असेपर्यंत त्यांची लढण्याची तयारी व स्वातंत्र्याचा खरा अर्थ पटवून देण्यासाठीची तळमळ प्रचंड होती. संकुचित धार्मिकता डॉ. आंबेडकरांना मान्य नव्हती. कारण मानवी जीवन पर्यायाने समाजजीवनातील प्रगती विकासासाठी धर्म हा उदात्त भाग आहे हे

नाकारता येणार नाही. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी आपल्या वृत्तपत्रांमधून समाजातील विषमता, सांस्कृतिक अहंकार, नेतृत्वामधील विसंबाद याविषयी विचारमंथनातून नवा समाज कसा असावा याविषयी मार्गदर्शन केले. डॉ. बाबासाहेबांनी आपल्या लेखानातून तर्कशुद्ध, परखड आणि अंतर्मुख विचार मांडलेले आहेत. विविध विषयांना स्पर्श करीत आत्मभान, स्वाभिमान अस्मिता जागृत करण्याचे त्यांचे प्रयत्न होते. विषय मग तो बालविवाहापासून ते शिक्षण, शेती, महिला इ. परंतु त्या सर्व विषयांमागे सूत्र एकच असे की सामाजिक-सांस्कृतिक आणि नवसमाजनिर्मिती हेय होते. स्वतःच्या विशिष्ट लेखन शैलीमुळे वृत्तपत्रसृष्टीला एक जनजागृतीचे वेगळे परिमाण त्यांनी दिले हे नाकारता येत नाही.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समाजक्रांतिकारक महापुरूष अद्वितीय बुद्धिमत्ता, दूरदर्शीपणा, चिंतनशीलता, विचारवंत, दिशादर्शक म्हणून इतिहासात अजरामर आहेत.

संदर्भ सूची :

1. डॉ. द. न. गोखले - डॉ. आंबेडकरांचे अंतरंग
2. समाधान महाजन - आधुनिक भारताचा इतिहास
3. डॉ. एस. एस. गाठाळ - आधुनिक भारताचा इतिहास
4. शेषराव मोरे - डॉ. आंबेडकरांचे सामाजिक धोरण
5. धनंजय कीर - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

PRINCIPAL
T.S.'s Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule